

Et forfejlet Liv

Af Evald Tang Kristensen

Med efterskrift af Eske K. Mathiesen

For nogle år siden, da jeg gjorde nogle Vandringer omkring i Jylland for at samle Æventyr og gamle Viser, kom jeg ogsaa ind i et Hus i Hodsager, hvor jeg foruden en gammel Aftægtsmand, der sang en Vise for mig, traf en yngre Kone hjemme, medens Manden var paa Arbejde. Denne Kone var det en Fornøjelse at komme til at tale med, og dette finder jeg særlig Grund til at sige, fordi det ikke sjælden var Tilfældet, at jeg blev meget ilde modtagen. Undertiden antog man mig for en Mormonpræst, til andre Tider for en omstrejvende Kommissionær eller Handelsmand. Da Konen ret fik fat i, hvad jeg vilde, sagde hun, at hendes Fader, der boede i Vridsted, havde kunnet nogle gamle Viser, som hun var vis paa, jeg kunde bruge. Vel var han ikke nem at træffe, da han altid var paa Farten, og han var ej heller saa sjælden noget omtaaget af Brændevinen, men hun mente dog, at jeg burde gjøre et Forsøg med ham. Tillige vidste hun, at en ældre svenskfødt Kone, der boede i Haderup og gik omkring fra Sted til andet som Spindekone, ogsaa kunde en hel Del Viser, som vel var svenske, men dog nok værd at høre, da de var af den gode gamle Slags. Da Konen i det hele havde en ikke ringe Begavelse og en hurtig Opfattelse, stolede jeg fuldstændig paa hende og rejste først til Haderup, dernæst til Vridsted. Ingen af Stederne blev jeg skuffet, men Omtalen af, hvad Udbytte jeg fik hos den svenske Kone, hører ikke herhen. Her vil jeg blot holde mig til *Jens Isaksen*, og den nærmere Anledning til, at jeg her vil skildre mit Møde [med] ham og fortælle, hvad jeg saadan har hørt om ham, er den, at han nu for nylig er død, og at et meget sørgeligt Levnetsløb da er afsluttet, som med alle sine stygge Pletter dog har haft enkelte ædle Træk ved sig, siden den afdøde i kjendelig Grad har kunnet lade sig tiltale af de gamle Visers og Salmers Skjønhed, og end mere, da hans Kone hang ved ham med stor Hengivenhed.

Som Datteren havde spaaet mig, var Jens ikke hjemme. Han var paa Fatigvæsenets Regning indtinget hos en Familie i Tvevad, der kun havde

liden Besvær med ham, undtagen naar han var fuld. Jeg fik nu Besked paa, hvor han sandsynligvis var at træffe, og gik da. Endelig fik jeg fat paa Manden, og da jeg havde fremsat mit Ærinde, begyndte han paa staaende Fod at synge uden i mindste Maade at gjøre sig kostbar og uden at undse sig for den fremmede Mand og hans Familie, under hvis Tag han var. Med stor Dygtighed sang han, og da jeg var ret glad ved det hørte og gjerne vilde have ham lidt bedre under Behandling, aftalte jeg en Tid at mødes med ham i Hjemmet. Der var noget saa særegent ved Mennesket, at jeg siden tit har tænkt paa ham og her vil forsøge at fremdrage hans Liv i et lille Overblik, maaske andre til Belæring og Advarsel.

Han var Gaardmandssøn fra Byen *Mönsted* og var fra sin Barndom bleven meget forkjælet, ligesom og Hjemmet ikke var det bedste, da Moderen var noget forfalden, og han ikke sjælden i Smug hentede Brændevin til hende. Tidlig fik han selv Smag derpaa og var, da han blev voxen Karl, allerede meget forfalden. Forældrene fik nu et Parti bragt i Stand mellem deres Søn og Datteren i Gaarden ved Dagbjerg Dos. Hun havde rigtig nok faaet et uægte Barn, men det maatte dog anses for et heldigt Parti, da hans Rygte havde taget en Del Skade, og det ellers ikke vilde være nemt at faa ham nogenlunde anstændig gift. Selve Bryllupsaftenen blev han svirende og sang Spotteviser til Bruden, samt gav hende Skoser for Barnet. Det tegnede altsaa ikke til at blive en glædelig Fremtid, hun gik i Møde.

Nu fik de Fædrenes Gaard og sad ved den en fire Aar, men Udskejelserne blev stadig vildere, og da intet i Bedriften blev passet ordentlig, maatte det nødvendigvis gaa tilbage for ham. I *Mönsted Kro*, der laa tæt ved Gaarden, sad han næsten bestandig med sine Svirebrødre, og Konen maatte altsaa tage sig af alt der hjemme, saa godt hun kunde. Pengene blev knappe for ham, og naar Konen ikke kunde laane eller skaffe til ham, solgte han rask væk Sengeklæder, Korn og andet af Penges Værd. Det var da gjerne *Kromanden*, der var *Kjøberen*, og sandsynligvis betalte han det ikke for dyrt. Værst var det, at naar han kom fuld hjem, var han ogsaa gal, blev ond mod Konen, forbød Folkene at fortsætte deres Arbejde, satte alting paa den anden Ende og afstedkom en sørgelig Forvirring i den Smule Orden, der kunde være. Til sidst blev Gaarden narret fra ham for Spotpriser, naturligvis i Fuldskab. *Kromanden* købte den til sin Søn, og nu maatte Jens flytte med sin Familie ned i en Dal i *Dagbjerg Krat*, hvor der var et lille Vogterhus ved en *Kalkovn*, som var bygget for kongelig Regning (1).

Men ikke længe kunde han være der. Saa maatte han tage til Takke med et Stykke af en *Kostald* i *Mönsted*, som saa næsten ikke var skikket til menneskelig Bolig. Familien voxede – de havde ialt 7 Børn med hinanden – og han rørte dog ikke en Haand til Hjælp eller lod til i mindste Maade at huske paa, at han var Familiefader og var sat til at skaffe Husets Behov til

Veje, tværtimod tog han det lidet, der en sjælden Gang kunde være i Huset, og fortærede det med sine Svirebrødre. Konen og Børnene led da meget ilde, og det er næsten over al Beskrivelse, hvad hun maatte døje for at erhverve lidt Levnetsmidler, samtidig med at hun fik det ene Barn efter det andet. Ofte maatte hun løbe lange Veje bort fra de smaa, der græd i timevis, og da han ej en Gang sørgede for Ildebrændsel, frøs de om Vinteren som Hunde i det kolde, utætte Hus. Mangen Gang maatte hun tørre Barnebleerne under sig i Sengen, for at de smaa kunde faa lidt tørt paa Kroppen, og naar der var Sne paa, saa' man hende tit gaa og skrabe den til Side med de blodige Fingre for at plukke lidt Lyng til at lave en Smule Mad ved. Under saadanne Forhold er det ej at undres over, at Kulde og Sult kan betegnes som hendes og Børnenes daglige Brød. Tilmed behandlede Manden hende stadig lige raat, naar han af og til en sildig Aftenstund kom dinglende hjem. Under alt dette kunde der dog være en særegen Tiltrækning hos ham, naar han med gode Gaver og sin smukke Sangstemme foredrog en gammel Vise. Alene Børnene kunde han ikke komme i noget Forhold til, og naar de hørte ham uden for Vinduet syngte:

»Luk op for mig min lillebitte Mor
for dit røde rosensfarvede Blod!« (2)

krøb de hver i en Krog og rystede som Espeløv.

Uagtet Konen søgte at holde Modet oppe, blev hun under saadanne Forhold tilsidst helt fortrykt, og endskjønt hun altid havde sagt, at hun vilde blive sammen med Manden til Vorherre skilte dem ad eller løste op for hende, nemlig naar en og anden slog paa, at hun skulde skille sig fra ham, saa blev Samlivet hende dog stadig sværere. Ej en Gang om Natten kunde hun have den Rø, hun højlig tiltrængte efter Dagens haarde Slid og den store Besvær med de mange smaa; han baade sparkede og slog hende, og ej en Gang de højhellige Aftener kunde der være Fred, uagtet hun tit og ofte bad ham nok saa mindelig derom. Hendes eneste Tilflugt var Bøn til Vorherre om at hjælpe sig og frelse hende og Børnene gennem alle Trængsler til Himmeriges Glæde.

Da nu hendes Forstand under de mange Lidelser til sidst blev noget omtaaget, og hendes Helbred var fuldstændig nedbrudt, maatte hun endelig bede sine Slægtninge om at tage sig af hende og de Børn, der endnu var hjemme. Dette var Manden meget imod, da han stadig havde haft Udbytte af hendes Slid og egentlig blot havde hende at takke for de Skillinger, han havde til at stille Tørsten med og holde Svir og Sværm vedlige, hvorfor han ønskede hende lige til Helvede, da hun rejste. Den ældste Datter, netop hende, jeg var inde hos, var kommen til Hodsager og bleven gift, og der levede Moderen saa hos hende det sidste Aar af sit Liv. Hun havde altid haft et følsomt Hjerte, og siden hun var bleven gift og kjendt med Livets

Alvor, var hendes Syn paa aandelige Ting, naar man betænker de Forhold, hvorunder hun levede, blevet ualmindelig klart.

Men nu var Hovedet blevet ødelagt, og dog havde Børnene den Glæde, da hun laa paa sit Yderste, at hun fik sin Samling igjen, slog et Par klare Øjne op og sagde med et mildt Blik mod Himlen: »Kjære Fader, hent mig nu snart!«

Manden fortsatte imidlertid sit vilde Liv, saa vidt det var ham gjørligt. Det kneb gjerne med at faa Penge til Brændevinen, men han undsaa sig heller ikke ved at finde paa meget lave Midler til at tilfredsstille Lysten. Fra Dør til Dør gik han undertiden blot for at tigge en Dram. Naar der var Forsamling et eller andet Sted, kunde man gjøre Regning paa at træffe Jens Isaksen der, altid rede til at agere Nar for at tjene lidt Brændevin. Saa sang han Drikkeviser, Skjøgeviser og gudelige Sange alt imellem hinanden, saa sparkede og skrabede han i Jorden som en Hest for at vække Latter, saa bisede han som en Ko, brølte og galede, saa holdt han Taler, især Brudetaler i humoristisk Stil, hvortil han var en Mester og ved alle disse Produktioner vandt han Bifald og blev godt set af de mere ungdommelige Lag i Samfundet, for hvilke han var til Nar, men som dog gjerne gav ham rigelig Erstatning i Brændevin, og skete det en sjælden Gang, at man var for karrig imod ham, saa kunde han ikke dy sig for at høde (3) ad Tilhørerne med sin Kjæp eller skamskjænde dem med Spottegloser, hvilket han ligeledes var en Mester i. Han var saaledes paa samme Tid baade frygtet og til en vis Grad velsét, hvor han kom. Mærkeligt nok kunde han flere af de gamle Salmer i Kingos Salmebog uden ad og sang dem med en særegen Følelse. Saaledes sang han:

»Ve mig, at jeg saa mangelund,« (4)

og »Et trofast Hjerte, o Herre Min« (5).

Da han til sidst ikke længere kunde bjærge sig selv, kom han paa Fattigvæsenet og blev paa Sognets Regning lejet ind ved andre Familier. Til sidst blev han ført over paa den nylig kjøbte Fattiggaard i Dagbjærg og døde der snart efter. Det tvungne Liv paa et sadant Sted var ham naturligvis altfor meget imod, og han kunde jo ikke ret skjønne paa alle de Goder, han der nød.

Det her skildrede er ikke enestaaende, og i dette Levnetsløb er der vist intet nyt, intet, som man ikke kan faa at se lige saa grelt og afskrækkende mange andre Steder og i mange flere Familieliv, men da jeg som sagt kom i nærmere Berørelse med ham, og da jeg syntes, der var noget særegent rørende i Hustruens Hengivenhed, har jeg prøvet paa at opskrive lidt af, hvad jeg har hørt om ham. Der er intet Spørgsmaal om at rige Evner i ham gik aldeles til Grunde, fordi han havde faaet en elendig Opdragelse.

Af Jens Isaksens Viser er én trykt i min Bog »Gamle Jyske Folkeviser«

som No 71 (6). En anden af meget nyere Oprindelse, der synes at staa i Strid med hans hele Liv, skal jeg her anføre et Par Vers af:

Min Hjærtens allerdejlige!
Hvi sørger du saa saare,
det gjør mig ondt, at jeg maa se,
min Glut hun fælder Taare.

Elsk from – tralidera – din Blomm – fallaldera!

Om tusender forlanger dig
til Brud og Ægtemage;
min Ven, hvad kan det skade mig,
naar du dem ikke tager!

Pas paa – tralidera – fast staa – fallaldera! (7).

Noter:

1 Om kalkminernes historie og forhold, se Finn H. Lauridsen: Det Kongelige danske Landhusholdningsselskab og Kalkværkerne i Dagbjerg og Mønsted. Fra Viborg Amt 1953, 88–120. 2 Rimet forekommer i eventyr af AT-typen 440, »Frøkongen«. 3 Betyder »true ad«. 4 Af Joh. Heermann. (Efter Joh. Tauler). Se O. E. Thuner: Dansk Salme-Leksikon 1930, nr. 647. 5 Muligvis af Sthen. Se O. E. Thuner: Dansk Salme-Leksikon 1930, nr. 132. 6 Jyske Folkeminder II nr. 71, »Varulven«. Tang Kristensen skriver i Minder og Oplevelser II, side 207: »Han (Jens Isaksen) var en sølle Fyr at se paa, men kunde alligevel synge, og han var ogsaa strags villig, da han havde faaet sig en Dram til Oplivelse, Konen i Gaarden gav ham den. Den første Vise, han sang, var meget smuk. Det var den om »Varulven«, og det var den bedste.« 7 Det sidste vers af sangen lyder: »Hvad kunne det vel hjælpe mig / at få så rig en kvinde, / når kærligheden er til dig, / min dejligste veninde. / Nej så, tralidera, / hej så, falalderara.« Citeret efter Thorkild Knudsen og Nils Schørring: Folkevisen i Danmark, 1960 ff., 7, nr. 99, »Kærlighedsforsikring«. Det er netop Jens Isaksens version, der bruges.

Efterskrift

Evald Tang Kristensens artikel »Et forfejlet Liv«, som her udgives for første gang, er et 11-siders håndskrevet manuskript i kvartformat, der befinder sig i Dansk Folkemindesamlings arkiv under accessionsnummeret DFS 1929/138 IV. Tang Kristensen omtaler manuskriptet i sine erindringer, *Minder og Oplevelser II*, side 207: »Hans (Jens Isaksens) Liv, saadan som Sønnen fortalte mig det, har jeg kortelig skildret i »Et forfejlet Liv«, der endnu ikke er trykt.« Det er i 1875, at Tang Kristensen besøger Isaksen; dateringen af manuskriptet er uvis, men formentlig omkring 1880.

I *Jyske Folkeminder* XI, side 341–342, skriver Tang Kristensen om Isaksen: »En uhyggelig Modsætning til denne Kvinde (Kristine Marie Kristensdatter) var *Jens Isaksen* i Tvevad, Vridsted. Ogsaa han boede paa en meget sangfattig Egn, og de Viser, jeg ellers har optegnet der, er alle af nyere Støbning, om end nogle af dem er ægte Folkeviser. Jeg har i sin Tid optegnet denne Mands Levnetsløb, kortelig fortalt, under Titelen: »Et forfejlet Liv«. Han havde drukket alt op, mishandlet Kone og Børn og gik nu som et sølle Skrog og blev tinget paa Kost af Sogneraadet hos de Lavestbydende. Hans Familie havde fristet det elendigste Liv, mens han blot spekulerede paa at faa en Skilling til Brændevin. Ogsaa for mig sang han kun for at faa et Par Skilling at drikke op. Et underlig bevægeligt Menneske maa han for Resten have været, fuld af de mest vegslende Stemninger. Gamle Viser, Salmer og elendige Gadeviser sang han imellem hinanden med lige Andagt og med samme dybe Rørelse eller overstrømmende Glæde. Saare vanskelig var han at træffe, da han idelig strejfede om for at faa en Taar at væde Ganen med.«

Jens Isaksens viser har Tang Kristensen udgivet i *Jyske Folkeminder* og i *100 danske Skæmteviser*. Datteren Ane Jensdatter har til Tang Kristensen meddelt »Lovmand og Tord«, udgivet i *Danmarks gamle Folkeviser*, nr. 387 i. Sønnen Isak Jensens historier er trykt i *Jyske Folkeminder*.

Når man læser Tang Kristensens mindre arbejder, især hans portrætartikler, er det som at sidde med breve i hånden. Så levende er stilen, så dygtigt har han med sin hurtige pen kunnet omsætte talesprogets karakteristiske bevægelighed i skrift. Derfor indtager de mindre arbejder, først og fremmest levnedbeskrivelserne, en særstilling i Tang Kristensens forfatterskab, her sidder man til bords med skribenten, når han fortæller om sit yndlingsemne: De mennesker, som kunne den gamle poesi, eller dem, som var særlinge, og i hvem Tang Kristensen kunne se noget poetisk eller særlig karakteristisk.

Enhedstenen i de små arbejder havde Tang Kristensen vanskeligt ved at overføre til større arbejder; han skrev i grunden kun få sådanne, og det største af dem, erindringsværket *Minder og Oplevelser*, får sin særlige karakter ved at være et sammensurium af stilarter og tonefald, baseret som det mest er på gamle breve og dagbøgerne. Dog mærker man hans kantede temperament i hvad, han end skriver. Enkelte stykker herfra er lysende erindringskunst, de skiller sig ud og peger igen på, at Tang Kristensen er bedst at læse i det lille format.

Han stræbte ikke efter at være akademisk skribent. Han ville skrive i »et godt flydende og folkeligt Sprog, fri for opstyltede Talemaader og mange fremmede ord.« (Citat fra »Beskjæftigelse i Vinteraftener«. *Viborg Stifts*

Folkeblad nr. 30, 6. november 1877). Disse ord er møntede på folkelige skribenter i almindelighed, men kan gælde som selvkarakteristik.

I stykket om Jens Isaksen er tonen slået an fra begyndelsen med titlen »Et forfejlet Liv«. Tang Kristensen tilslutter sig den øjensynligt almindelige dom over manden og skriver sin artikel med moralsk pegefinger, ligefrem opbyggeligt. Når han i det hele taget vælger at skrive om »sådan én«, skyldes det, at Isaksen kunne flere af de sange, Tang Kristensen jagtede, og kunne dem godt. Det giver ham en særlig værdi i Tang Kristensens øjne. Ved at sammenstille den kønne poesi med beretningen om Isaksens uheldige livsførelse og især hans vanrøgt af kone og børn, opnås virkningsfulde modsætninger, som *fortælleren* Tang Kristensen bestemt ikke lader gå fra sig. Han lader f. eks. børnene krybe sammen og ryste som espeløv af skræk, når faderen kommer fuld hjem, syngende det bønlike rim fra eventyret om Frøkongen. Her er den kulturhistoriske skribent Tang Kristensen ved at skifte ham for at blive digter. En Johannes V. Jensensk Himmerlands-historie ligger i svøb.

Idag vækker en skildring som denne om Jens Isaksen måske særlig interesse på grund af de glimt ind til en barsk social virkelighed, den giver. Men det var ikke Tang Kristensens hensigt at skrive en social skildring i vor forstand. Anledningen til, at Tang Kristensen beskæftigede sig med manden, var poesien, ikke hans sociale omstændigheder. Den, der i det hele taget leder efter en indigneret tone i Tang Kristensens forfatterskab til fordel for de fattige, leder forgæves. Han bliver intetsteds de fattiges politiske fortalere og betragter sjældent fattigdommens årsager, men nok dens virkninger, især for poesiens vedkommende, og da på den måde, at det er hos de fattige han finder poesien mest levende. Det skyldes efter Tang Kristensens mening, at de fattige har stået udenfor udviklingen og derfor ikke, som gårdmandsstanden, hvor Tang Kristensen ikke henter mange folkeminder af værdi, har erstattet sansen for folkepoesiers rigdom med en moderne, materialistisk holdning. Tang Kristensen driver det dog aldrig til at idyllisere fattigdommen. Tværtimod beskriver han de fattige meddelers levetilstand med en nøgtern anskuelighed, der gør det klart, *hvor* fattigt og *hvor* elendigt mange mennesker levede dengang.

Læsere skal være opmærksom på Tang Kristensens brug af yndlingsordet »poesi«, som er centralt i forfatterskabet. Dels mente han med poesi folkedigtningen, men på ægte romantisk vis mente han også noget mere dermed, noget oprindeligt, noget med »livspoesi«. I artiklen *Visesangere og Eventyrfortællere i Jylland* (1898) taler han om »Den gamle Trohjertighed forenet med ægte Barnlighed . . .« Måske er dette kernen i Tang Kristensens opfattelse af poesien og af stor betydning, når han bedømmer et menneskes værdi.

At han især, som romantikerne, fandt denne »poesi« ved at se tilbage, skabte hos ham en dyb skepsis overfor »udviklingen« og dens politiske kampe. Det kommer pudsigt frem i disse ord om samarbejdet med fotograf P. Olsen i forbindelse med billedbogen *Gamle Kildevæld* (1927): »Jeg (Evald Tang Kristensen) kunde i det hele taget ikke have faaet en bedre Følgesvend. Vi gik og snakkede med hinanden om alle Haande, og vi var ikke altid enige, da han var en hel Del socialistisk anlagt, men havde dog Sands for Poesien, og vi kom da i det hele godt ud af det« . . . (*Minder og Oplevelser* IV, side 74).

Eske K. Mathiesen.

Summary

The article by Evald Tang Kristensen, 'A Life Mis-spent', was probably written around 1880, but is printed here for the first time from a manuscript in The Danish Folklore Archives. It is a rough outline of the life of Jens Isaksen from Tvevad, Vridsted, who was one of Tang Kristensen's best sources for ballads. The life of Jens Isaksen is the story of his alcoholism and of his gross neglect of his family set against his rare talents as a singer of ballads. It was the latter that made Tang Kristensen take in interest in Isaksen, and in addition we are presented with a social picture. And it is a vivid account in Tang Kristensen's straightforward manner at its best.